

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Βασικές έννοιες και οργανωτικές μορφές της Κοινωνικής Οικονομίας

ΕΣΔΔΑ

26^Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ – Β' Ειδική Φάση Σπουδών

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ & ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Υπεύθυνος Σπουδών – Έρευνας: Χαράλαμπος Πλατής
Εισηγήτρια: Φωτεινή Μαρίνη

Κοινωνική Οικονομία: ένας γενικός θεωρητικός ορισμός

Ένας *ενδιάμεσος χώρος* της Οικονομίας (μεταξύ δημόσιου τομέα και αγοράς) που περιλαμβάνει όλους τους φορείς οι οποίοι:

- (α) δραστηριοποιούνται στην κοινωνία,
- (β) χρησιμοποιούν ενδεχομένως κεφάλαια και ενεργούν οικονομικές πράξεις και
- (γ) δημιουργούν υπεραξία (κέρδος) ΑΛΛΑ δεν την διανέμουν στους ιδιοκτήτες του κεφαλαίου.

[βλ. Ο. Κλήμη-Καμινάρη και Κ. Παπαγεωργίου, Κοινωνική Οικονομία – Μία πρώτη προσέγγιση, 2010]

Κοινωνική Οικονομία στην Ευρώπη: δυσκολίες οριοθέτησης της έννοιας

Ο όρος «Κοινωνική Οικονομία» δεν έχει ένα περιεχόμενο κοινά αποδεκτό από όλες τις χώρες (λόγω ιστορικών και πολιτιστικών διαφοροποιήσεων) π.χ.:

- ✓ Στη **Γαλλία**, χρησιμοποιείται ο όρος **«Κοινωνική & Αλληλέγγυα Οικονομία»** και παραπέμπει σε φορείς 4 συγκεκριμένων νομικών μορφών (σωματεία, αλληλασφαλιστικοί φορείς, ιδρύματα και συνεταιρισμοί) ΚΑΙ (από το 2014) σε εμπορικές εταιρείες που υπηρετούν κοινωνικό σκοπό
- ✓ Στη **Γερμανία**, χρησιμοποιείται ο όρος **«Κοινωνική Οικονομία»** αλλά παραπέμπει ιδίως επιχειρηματικές / επενδυτικές πρωτοβουλίες των οργανώσεων των κοινωνικών εταίρων
- ✓ Στη **Μ. Βρετανία** ο όρος κοινωνική οικονομία **δεν χρησιμοποιείται ιδιαίτερα** (οι Βρετανοί αναφέρονται κυρίως στον όρο «3^{ος} τομέας», στον οποίο περιλαμβάνουν κοινές εθελοντικές οργανώσεις «charities» και κοινωνικές επιχειρήσεις «social enterprises»)

Κοινωνική Οικονομία: επιχειρησιακός ορισμός σε επίπεδο Ε.Ε.

Η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας συμπεριλαμβάνει:

(α) τις **οντότητες με ειδικό νομικό καθεστώς**

- συνεταιρισμούς (cooperatives)
- ιδρύματα (foundations)
- ενώσεις (associations)
- αλληλασφαλιστικούς φορείς (mutuelles)

και

(β) τις **κοινωνικές επιχειρήσεις υπό μορφή ιδιωτικών εταιρειών ή παραδοσιακά ανώνυμων εταιρειών**

[Ανακοίνωση από 25.10.2011 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, με τίτλο «Πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα – Οικοδόμηση ενός οικοσυστήματος για την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων στο επίκεντρο της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής καινοτομίας», COM (2011) 682 τελικό]

Κοινωνική Οικονομία: διάκριση από τον Τρίτο Τομέα

Τρίτος τομέας, τρίτο σύστημα, μη κερδοσκοπικός τομέας, εθελοντικός τομέας:

Όροι που συχνά χρησιμοποιούνται ως συνώνυμα της «Κοινωνικής Οικονομίας» χωρίς να είναι απόλυτα ταυτόσημοι με αυτήν

- ❑ Τρίτος τομέας = εθελοντικές μη κερδοσκοπικές οργανώσεις και αλληλοβοηθητικές ενώσεις
- ❑ Κοινωνική οικονομία = **ευρύτερη έννοια** γιατί, εκτός από τις οργανώσεις του τρίτου τομέα, περιλαμβάνει επιπλέον και τους κοινούς συνεταιρισμούς και τις κοινωνικές επιχειρήσεις (με συνεταιριστική ή μη μορφή).

[Βλ. **OECD**, *The non-profit Sector in a Changing Economy*, Paris, 2003]

Κοινωνική Οικονομία:

Θεσμικός ορισμός στην Ελλάδα (Ν. 4430/2016)

Κοινωνική & Αλληλέγγυα Οικονομία (Κ.ΑΛ.Ο):

«Το σύνολο των **οικονομικών δραστηριοτήτων** που στηρίζονται σε μία εναλλακτική μορφή οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής, διανομής, κατανάλωσης και επανεπένδυσης, βασισμένη στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας καθώς και του σεβασμού στον άνθρωπο και το περιβάλλον» (άρθρο 2 του Ν. 4430/2016)

Φορείς Κ.ΑΛ.Ο.:

- ❑ ΚοινΣΕπ (Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση)
- ❑ ΚοιΣΠΕ (Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης)
- ❑ Συνεταιρισμοί Εργαζομένων
- ❑ Κάθε μη μονοπρόσωπο νπιδ (π.χ. κοινός συνεταιρισμός ή αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία) που μεταλλάσσει βασικά στοιχεία του καταστατικού του προκειμένου να ανταποκριθεί σε μία σειρά προϋποθέσεων που θέτει ο νόμος (άρθρο 3 παρ. 1 στ. δ')

(αποκλείονται οι νομικές μορφές του ιδρύματος και των εμπορικών εταιρειών όπως π.χ. ΙΚΕ, ΕΠΕ, ΑΕ)

Κοινωνική Επιχείρηση: η θεωρητική συζήτηση

Η Κ.Ε. είναι ένα «υβρίδιο»:

A. Προσομοιάζει σε κλασσικό εθελοντικό μη κερδοσκοπικό φορέα ως προς τον σκοπό που επιδιώκει και την φιλοσοφία οργάνωσης και λειτουργίας

- ✓ Ως καταστατικό της σκοπό υιοθετεί την **επίτευξη ενός κοινωνικού στόχου** και όχι την εξασφάλιση κέρδους για τα μέλη της
- ✓ Εφαρμόζει σύστημα **επανεπένδυσης κερδών** στην επίτευξη του «κοινωνικού» στόχου που έχει ορίσει ως καταστατικό της σκοπό (απαγόρευση διανομής κερδών ή διανομή μικρού ποσοστού κερδών στα μέλη)
- ✓ **Αρχές εταιρικής διακυβέρνησης και λειτουργίας** που αντικατοπτρίζουν την κοινωνική φύση του σκοπού της

B. Προσομοιάζει σε συμβατική επιχείρηση ως προς τις τεχνικές διασφάλισης της βιωσιμότητας και της αποτελεσματικότητάς της

- ✓ Αποκομίζει τα έσοδά της (τζίρος) κατά κύριο λόγο μέσω **επιχειρηματικής δράσης** (εμπορική εκμετάλλευση προϊόντων ή/και υπηρεσιών, συμμετοχή στον ελεύθερο ανταγωνισμό κλπ.)
- ✓ Επιδιώκει την **παραγωγή υπεραξίας (κέρδους)** από την επιχειρηματική της δράση προκειμένου να εξασφαλίσει τους πόρους που απαιτούνται για την εξυπηρέτηση του κοινωνικού σκοπού της

Κοινωνική Επιχείρηση: επιχειρησιακός ορισμός στην Ε.Ε. (1)

«Κοινωνικές επιχειρήσεις», είναι αυτές:

- για τις οποίες ο **κοινωνικός σκοπός κοινού συμφέροντος (societal purpose)** είναι ο λόγος ύπαρξης της εμπορικής δραστηριότητας που συχνά εκφράζεται με υψηλό επίπεδο καινοτομίας,
- των οποίων τα **κέρδη επανεπενδύονται κυρίως** στην υλοποίηση του εν λόγω κοινωνικού στόχου και
- των οποίων ο **τρόπος οργάνωσης ή το σύστημα κυριότητας** αντικατοπτρίζει την αποστολή τους, με βάση δημοκρατικές και συμμετοχικές αρχές ή αποσκοπώντας στην κοινωνική δικαιοσύνη (π.χ. περιορισμένο φάσμα μισθών, συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων των εργαζομένων ή των χρηστών των υπηρεσιών).

[Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής από 25.10.2011 με τίτλο «Πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα – Οικοδόμηση ενός οικοσυστήματος για την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων στο επίκεντρο της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής καινοτομίας»]

Κοινωνική Επιχείρηση:

επιχειρησιακός ορισμός στην Ε.Ε. (2)

Στον ορισμό της «κοινωνικής επιχείρησης» περιλαμβάνονται επιχειρήσεις που:

- ❖ **παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες/αγαθά και υπηρεσίες σε ένα ευάλωτο κοινό** (πρόσβαση στη στέγαση και στην περίθαλψη, βοήθεια στους ηλικιωμένους ή τα ΑμεΑ, ένταξη ευπαθών ομάδων, φύλαξη παιδιών, πρόσβαση στην απασχόληση και την κατάρτιση, διαχείριση της εξάρτησης κλπ.)
ή/και
- ❖ **παρέχουν υπηρεσίες/αγαθά άλλου είδους (πλην των κοινωνικών) αλλά ο τρόπος παραγωγής επιδιώκει ένα κοινωνικό στόχο** (κοινωνική και επαγγελματική ένταξη μέσω της πρόσβασης στην εργασία μειονεκτούντων ατόμων ιδίως λόγω της χαμηλής εξειδίκευσής τους ή κοινωνικών ή επαγγελματικών προβλημάτων που προκαλούν ο αποκλεισμός και η περιθωριοποίηση).

[Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής από 25.10.2011 με τίτλο «Πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα – Οικοδόμηση ενός οικοσυστήματος για την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων στο επίκεντρο της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής καινοτομίας»]

Κοινωνική Οικονομία - Κοινωνική Επιχειρηματικότητα: έννοιες συγγενείς αλλά όχι ταυτόσημες

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις ανήκουν καταρχήν στο χώρο της Κοινωνικής Οικονομίας αλλά **όλοι οι φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας δεν είναι απαραίτητα κοινωνικές επιχειρήσεις**, π.χ.

- ❑ μία **κλασσική εθελοντική οργάνωση** μπορεί να είναι φορέας της Κ.Ο. αλλά δεν είναι κοινωνική επιχείρηση γιατί βασίζεται αποκλειστικά και μόνο σε δωρεές και επιχορηγήσεις που σημαίνει ότι ασκεί μεν οικονομική δραστηριότητα (διαχείριση χρηματικών πόρων που συγκεντρώνει) αλλά όχι ίδια επιχειρηματική δράση (πωλήσεις προϊόντων ή υπηρεσιών)
- ❑ ένας **κοινός αστικός συνεταιρισμός** μπορεί να είναι φορέας της Κ.Ο. αλλά δεν είναι κοινωνική επιχείρηση γιατί (α) ασκεί μεν επιχειρηματική δράση αλλά με αποκλειστικό σκοπό την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των μελών του (και όχι την επίτευξη ενός ευρύτερου κοινωνικού οφέλους) και (β) διανέμει το σύνολο των κερδών του στα μέλη του (δεν τα επανεπενδύει)

Κοινωνική Επιχείρηση: μοντέλα οριοθέτησης της έννοιας στα εθνικά δίκαια

Η «κοινωνική επιχείρηση» δεν οριοθετείται θεσμικά με ομοιόμορφο τρόπο σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής περιφέρειας

❑ 1^ο μοντέλο θεσμικής προσέγγισης: έμφαση στη νομική μορφή του φορέα

Η παραδοσιακή προσέγγιση που αρχικά υιοθετήθηκε από τις περισσότερες χώρες (συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας) **ταυτίζει την «κοινωνική επιχειρηματικότητα» με μία συγκεκριμένη νομική μορφή** (π.χ. κοινωνικός συνεταιρισμός). Φορέας με οποιαδήποτε άλλη μορφή δεν μπορεί να αναγνωριστεί ως όχημα κοινωνικής επιχειρηματικότητας και να απολαύσει οποιαδήποτε ειδική μεταχείριση (έστω και εάν στην πράξη ασκεί κοινωνική επιχειρηματικότητα και έχει αποδεδειγμένο κοινωνικό αντίκτυπο). Η συγκεκριμένη προσέγγιση έχει αρχίσει σταδιακά να εγκαταλείπεται.

❑ 2^ο μοντέλο θεσμικής προσέγγισης: Έμφαση στον σκοπό και τον τρόπο άσκησης του επιχειρείν

Σε ορισμένες χώρες, **η «κοινωνική επιχειρηματικότητα» αναγνωρίζεται ως ένας διαφορετικός τρόπος προσέγγισης του επιχειρείν** γενικά και ανεξάρτητα από τη νομική μορφή του φορέα που την ασκεί. Η προσέγγιση αυτή υιοθετήθηκε εξ αρχής από το Ην. Βασίλειο, ενώ ακολουθείται σταδιακά και από άλλες χώρες με ισχυρή κοινωνική οικονομία βλ. Ιταλία (2005) και Γαλλία (2014).

Παράδειγμα «κλειστού» ορισμού της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας: Ελλάδα

Η έννοια της «κοινωνικής επιχειρηματικότητας» δεν
ορίζεται (ούτε χρησιμοποιείται) στο N. 4430/2016

ΩΣΤΟΣΟ

Από το κανονιστικό πλαίσιο εφαρμογής του νόμου,
έμμεσα συνάγεται ότι η «κοινωνική επιχειρηματικότητα»
ταυτίζεται με συγκεκριμένες νομικές μορφές: ΚοινΣΕΠ /
ΚΟΙΣΠΕ / ΣυνΕργ

ΓΙΑΤΙ

Οι συγκεκριμένες μόνο νομικές μορφές δικαιούνται να
εγγραφούν στο Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας
που αποτελεί υπο-μητρώο του Γενικού Μητρώου Φορέων
Κ.ΑΛ.Ο. (άρθρο 1 της Υ.Α. περί Γενικού Μητρώου Φορέων
Κ.ΑΛ.Ο. 61621/Δ5.2643/2017 – ΦΕΚ Β' 56)

Παράδειγμα «ανοικτού» ορισμού της Κ.Ε.: Ιταλία (Α)

Ν. 118/2005 και Διάταγμα 155/2006

Ως «**Κοινωνική Επιχείρηση**» (**Impresa Sociale**) ορίζεται ο φορέας που συγκεντρώνει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου
- δραστηριοποιείται επιχειρηματικά στην παραγωγή κοινωνικά ωφέλιμων αγαθών ή υπηρεσιών και
- έχει σκοπό την εξυπηρέτηση του συλλογικού συμφέροντος (κοινωνικού οφέλους) και όχι την αποκόμιση κερδών για τα μέλη του

Συνεπώς, δεν ενδιαφέρει:

- η νομική μορφή του φορέα (ίδρυμα, ΑΜΚΕ, εταιρεία, συνεταιρισμός κλπ.)
- το οργανωτικό και λειτουργικό του μοντέλο

Παράδειγμα «ανοικτού» ορισμού του **social start up**: Ιταλία (B)

Νομοθετικό Διάταγμα 179/2012

Ως «**Νεοφυής Κοινωνική Επιχείρηση**» (**Start Up Sociale**) και δικαιούχος ειδικής ευνοϊκής μεταχείρισης ορίζεται ο φορέας που συγκεντρώνει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- είναι **νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου**
- έχει **φορολογική έδρα** στην Ιταλία
- το **51% του κεφαλαίου** ανήκει σε φυσικά πρόσωπα
- είναι **νεοσύστατος** (έως 4 έτη από ίδρυση)
- έχουν μικρό / μεσαίο τζίρο
- δεν διανέμουν κέρδη
- Η βασική επιχειρηματική τους δράση εστιάζει σε αγαθά / υπηρεσίες «κοινωνικού οφέλους»

Παράδειγμα «ανοικτού» ορισμού της Κ.Ε.: Μ. Βρετανία (Α)

Επιχειρησιακός ορισμός «Κ.Ε.» από τον ίδιο τον κλάδο (SEUK):

- **πρωταρχικά κοινωνικό ή περιβαλλοντικό σκοπό** (καταστατικό)
- τεκμηρίωση της **αξίας της κοινωνικής αλλαγής** στην οποία φιλοδοξεί να συμβάλλει (υποβάλλουν σχετική δήλωση προς τη Διοίκηση ή τους επενδυτές)
- **αποκόμιση εισοδήματος από επιχειρηματική δραστηριότητα** σε ποσοστό άνω του 50% (αποφυγή σύγχυσης με εθελοντικές οργανώσεις)
- **επανεπένδυση κερδών στον κοινωνικό / περιβαλλοντικό σκοπό** σε ποσοστό άνω του 50% (αποφυγή σύγχυσης με συμβατικές εμπορικές επιχειρήσεις)
- **ανεξαρτησία** από φορείς του δημόσιου τομέα
- **ιδιοκτησία / έλεγχος** προς όφελος του κοινωνικού/περιβαλλοντικού σκοπού
- **μηχανισμός «κλειδώματος της περιουσίας» του φορέα (asset lock)** ώστε αυτή να διατίθεται αποκλειστικά και μόνο για τον κοινωνικό / περιβαλλοντικό σκοπό και να μην μπορεί να εξαγοραστεί από τρίτους
- **διαφάνεια και λογοδοσία** τόσο ως προς την οικονομική τους διαχείριση όσο και ως προς τον κοινωνικό/περιβαλλοντικό αντίκτυπο της δράσης τους

Παράδειγμα «ανοικτού» ορισμού της Κ.Ε.: Μ. Βρετανία (Β)

Ποικιλία και ευελιξία ως προς τις νομικές μορφές:

- **Εταιρεία Παραγωγής & Πρόνοιας (Industrial & Provident Society):** επιχειρήσεις τοπικής ανάπτυξης (19^{ος} αιώνας)
- **Συνεταιρισμός Εργαζομένων (Workers' Cooperative)** (19^{ος} αιώνας)
- **Κοινή εμπορική κεφαλαιουχική εταιρεία (Companies limited by shares):** κλασσική εμπορική μορφή με «αυτοπεριορισμούς»
- **Εταιρεία Συλλογικού Σκοπού (Community Interest Company - CIC):** ειδικός τύπος μόνο για κοινωνικές επιχειρήσεις (2005)
- **Εταιρεία Προσωπικών Εγγυήσεων (Companies limited by guarantee):** υβρίδιο μεταξύ εθελοντικής οργάνωσης και εμπορικής εταιρείας
- **Εταιρεία Φιλανθρωπικού Σκοπού (Charitable Incorporated Organization - CIO):** ευέλικτος τύπος εθελοντικής οργάνωσης που έχει πλεονεκτήματα επιχείρησης αλλά όχι τα βάρη (2011)